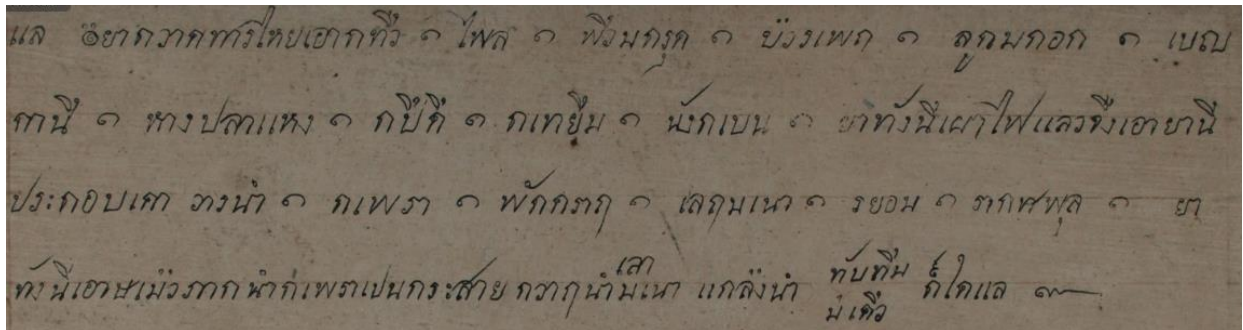

ตัวเลขไทยในตำรายา

ในเอกสารโบราณประเภทตำราเวชศาสตร์หรือตำรายามีการใช้ตัวเลขในการบันทึกเรื่องราวการแพทย์แผนไทย ตัวเลขที่นำมาใช้ในตำรายานี้มีหน้าที่การใช้งานที่แตกต่างกันไปตามบริบทของการบันทึกซึ่งพอจะแบ่งคร่าว ๆ ได้ดังนี้

1. ตัวเลขบอกสัดส่วนสมุนไพร ตัวเลขชนิดนี้จะอยู่หลังชื่อสมุนไพรและพบมากที่สุดในตำรายาเลยก็ว่าได้ เพราะมักอยู่หลังชื่อสมุนไพรที่อยู่ในตำรับยาเพื่อบอกสัดส่วนของสมุนไพร มักเป็นเลข ๑ อยู่เสมอ และไม่มีคำลักษณะนามต่อท้าย ดังนี้

๑ ยากวาด ท่านให้เอา กะทือ ๑ โพล ๑ ผิวมะกรูด ๑ บอระเพ็ด ๑ ลูกมะกอก ๑ เบญจกานี ๑ หางปลาแห้ง ๑ กะปิดี ๑ กระทียม ๑ หนังกระเบน ๑ ยาทั้งนี้เผาไฟแล้วจึงเอายานี้ประกอบเข้า ราน้ำ ๑ กะเพรา ๑ ผักคราด ๑ เล็ดมะนาว ๑ ระย่อม ๑ รากข้าพลุ ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาค น้ำกะเพราเป็นกระสาย กวาดน้ำเหล้า น้ำมะนาว แก้วลง น้ำทับทิม น้ำมะเดื่อ ก็ได้แล

2. ตัวเลขบอกชนิดหรือพิกัดสมุนไพร ตัวเลขชนิดนี้จะอยู่หลังชื่อสมุนไพรบวกทั้ง เพื่อบอกการใช้สมุนไพรในตำรับที่มีสรรพคุณคล้ายหรือเสริมประสิทธิผลกันไว้เป็นหมู่ และใช้ในปริมาณเท่าๆ กัน บางครั้งอาจเรียกว่าเป็น “พิกัดยา” เช่น

สะเดาทิ้ง ๒ ได้แก่ สะเดาบ้านกับสะเดาป่า สะเดาบ้านมักปลูกกันตามบ้านเรือน ส่วนสะเดาป่าเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติในป่า รสขมเย็นแก้ไข้ แก้ร้อนในกระหายน้ำ

คนที่หิ้ง ๒ ได้แก่ คนที่เขมากับคนที่สอ คนที่เขมา คือ คนที่ดำ เขมาเป็นภาษาเขมร (ออกเสียง ขะ-มา) แปลว่า สีดำ ส่วนคนที่สอ คือ คนที่ขาว คำว่า “สอ” เป็นภาษาเขมร (ออกเสียง ซอ) แปลว่า สีขาว คำว่า ดินสอ จึงแปลว่า ดินสีขาว ที่ใช้เขียนบนกระดานชนวน แม้ภายหลังจะมีเครื่องเขียนแบบใหม่ที่ไล่ทำจากแท่งการาไฟต์สีดำสำหรับเขียนบนกระดาษฝรั่ง เราก็ยังคงเรียกเครื่องเขียนชนิดนี้ว่า “ดินสอ” อยู่เหมือนเดิม

เปล้าทั้ง ๒ ได้แก่ เปล้าใหญ่ และเปล้าน้อย เปล้าใหญ่ได้จากต้นเปล้าใหญ่หรือต้นเปล้าหลวง มีรสร้อนสรรพคุณกระจายลม ผายธาตุ ขับเลือด

ตำลึงทั้ง ๒ ได้แก่ ตำลึงตัวผู้กับตำลึงตัวเมีย ใบตำลึงตัวผู้จะมีลักษณะเป็นหยัก ส่วนตัวเมียมีลักษณะมน มีรสเย็น สรรพคุณดับพิษ

น้ำเต้าทั้ง ๒ ได้แก่ น้ำเต้าขมและน้ำเต้าจืด ใบมีรสขม สรรพคุณแก้ไข้ ดับพิษร้อน ทุ่งวัดไพลามทุ่ง

โกฐทั้ง ๕ ได้แก่ โกฐเขมา โกฐจุฬาลัมพา โกฐเชียง โกฐสอ และโกฐหัวบัว บางครั้งเรียกว่า “เบญจโกฐ”

เทียนทั้ง ๙ ได้แก่ เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว เทียนข้าวเปลือก เทียนตาตึกแตน เทียนสัตตบุษย์ เทียนเขาวาฬณี เทียนตากบ และเทียนเกล็ดหอย บางครั้งเรียกว่า “เนาวเทียน”

3. ตัวเลขบอกชื่อวันในสัปดาห์ ตัวเลขชนิดนี้เขียนหลังคำว่า “วัน” เพื่อบอกชื่อวันในหนึ่งสัปดาห์แบบโบราณซึ่งแตกต่างจากปัจจุบัน มีตั้งแต่ วัน ๑ คือ วันอาทิตย์ วัน ๒ คือ วันจันทร์ วัน ๓ คือ วันอังคาร วัน ๔ คือ วันพุธ วัน ๕ คือ วันพฤหัสบดี วัน ๖ คือ วันศุกร์ และวัน ๗ คือ วันเสาร์

การใช้ตัวเลขแทนชื่อวันในสัปดาห์นี้ ถึงแม้ปัจจุบันจะไม่ได้ใช้แล้ว แต่ยังพบบ่อยบ้างในการดูฤกษ์ยามทางโหราศาสตร์แบบไทย

4. ตัวเลขบอกชื่อเดือนในปี ตัวเลขชนิดนี้เขียนหลังคำว่า “เดือน” เพื่อบอกชื่อเดือนในหนึ่งปีแบบโบราณซึ่งแตกต่างจากปัจจุบันเริ่มตั้งแต่ เดือน ๑ คือ เดือนธันวาคม เดือน ๒ คือ เดือนมกราคม เดือน ๓ คือ เดือนกุมภาพันธ์ เดือน ๔ คือ เดือนมีนาคม เดือน ๕ คือ เดือนเมษายน (ปีใหม่ไทยหรือเถลิงศก) เดือน ๖ คือ เดือนพฤษภาคม เดือน ๗ คือ เดือนมิถุนายน เดือน ๘ คือ เดือนกรกฎาคม เดือน ๙ คือ เดือนสิงหาคม เดือน ๑๐ คือ เดือนกันยายน เดือน ๑๑ คือ เดือนตุลาคม และเดือน ๑๒ คือ เดือนพฤศจิกายน (ลอยกระทง)

การใช้ตัวเลขแทนชื่อเดือนในหนึ่งปีนี้ ถึงแม้ปัจจุบันจะไม่ได้ใช้แล้ว แต่ยังพบบ่อยบ้างในการดูฤกษ์ยามทางโหราศาสตร์แบบไทยเช่นกัน

5. ตัวเลขในระบบชั่งตวงวัด ตัวเลขชนิดนี้มักพบบ่อย ๆ ในตำรับยาสมุนไพร ทั้งนี้เพื่อเป็นการบอกการใช้สัดส่วนของตัวยาหรือสมุนไพรแต่ละชนิด จะใช้เขียนรวมเครื่องหมายชั่งตวงวัดโบราณที่เรียกว่า “ตีนครุ” มีลักษณะเป็นรูปกากบาทในแนวตั้ง ดังนี้

สิทธิการียะ จะกล่าวยาหม้อใหญ่ แก่สารพัดคุณทั้งปวง คุณผีปีศาจ ภูติพราย คุณไสยทุกประการ ถูกกระทำฝังรูปฝังรอย บำดีเดียด บำเลือดบ้ำลม บำด้วยอาการต่าง ๆ แลพรายเลือดพรายลม ผีในท้อง กระทบยี่ ท่านให้เอา

ใบมะกรูด ๕๖ ใบ ลงด้วยพุทธคุณ ใบละ ๑ ตัว

คาถาพุทธคุณว่าดังนี้ *อิติปิ โส ภควา อรหํ สมมาสมพุทโธ วิชชาจรณ สมปนโน สุขโต โลกวิทู อนุตตโร ปุริสรมมสารถิ สตถาเทวมนุสสานํ พุทโธ ภควาติ* เมื่อนับพยางค์ของคาถานี้จะได้ 56 พยางค์พอดี

ใบมะนาว ๓๘ ใบ ลงด้วยพระธรรมคุณ ใบละ ๑ ตัว

คาถาธรรมคุณว่าดังนี้ *สวากขาโต ภควตาธมโม สนฺทิมฺหิ จูโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตเวทิตฺตพฺโพ วิญญูหิตีติ* เมื่อนับพยางค์ของคาถานี้จะได้ 38 พยางค์พอดี

ไพล ๓๒ ชิ้น ลงด้วยอาการ ๓๒

อาการ ๓๒ เป็นคำที่มาจากคติในทางพระพุทธศาสนา ที่ถือว่าร่างกายของคนเราสามารถพิจารณาจำแนกออกเป็นธาตุทั้ง 4 คือ ปฐวีธาตุ (ธาตุดิน) อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ) เตโชธาตุ (ธาตุไฟ) และวาโยธาตุ (ธาตุลม) ในจำนวนธาตุทั้ง 4 นี้ มีอยู่ 2 ธาตุ ที่สามารถจับต้องได้ คือ ปฐวีธาตุ กับ อาโปธาตุ ปฐวีธาตุ เป็นธาตุที่มีลักษณะแข็งแ็ง มี 19 อย่าง ได้แก่ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า กับ มันทมอง อีก 1 อย่าง รวมเป็นทั้งหมด 20 อย่าง ส่วน อาโปธาตุ เป็นธาตุที่มีลักษณะเิบอาบ มี 12 อย่าง ได้แก่ ดี เสดด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เพลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไชข้อ มูลตร หากเรานับรวม ปฐวีธาตุ และ อาโปธาตุ ก็จะได้ 32 อย่าง เราจึงเรียกว่า อาการ ๓๒

กระทือ ๙ ชิ้น ลงด้วย นะวะโรหระนะคุณ

นะวะโรหระนะคุณ คือ นวาทรรคุณ หรือ อิติปิโสเก้าห้อง ซึ่งเป็นอักษรย่อของคาถาพุทธคุณ ได้แก่ "อ สํ วิ สุ โล ปุ ส พุ ภ" ดังนั้นจึงได้ชื่อว่าหัวใจพุทธคุณ (อิติปิ โส ภควา อรหํ สมมาสมพุทโธ วิชชาจรณสมปนโน สุขโต โลกวิทู อนุตตโร ปุริสรมมสารถิ สตถาเทวมนุสสานํ พุทโธ ภควาติ)

ป่า ๓๓ แว่น ลงด้วย กข จนจบ

กข จนจบในที่นี้หมายถึง พยัญชนะในภาษาบาลี 33 ตัว

ปิง ๔ แว่น ลงด้วย น ม พ ท

น ม พ ท คือ คาถาหัวใจธาตุทั้ง ๔ ได้แก่ อาโปธาตุน้ำ (นะ) = นะ ปฐวีธาตุดิน (โม) = มะ เตโชธาตุไฟ (พุท) = พระ วาโยธาตุลม (ธา) = ระ

กระชาย ๗ แฉวน ลงด้วย สะทาวะปิปะสะอุ

สะทาวะปิปะสะอุ คือ ส ๘ วิ ปิ ป ส อุ คาถาหัวใจสัตตโพชฌงค์หรือ โพชฌงค์ 7 คือธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ หรือองค์ของผู้ตรัสรู้ มี 7 อย่าง ได้แก่

ส คือ สติ (สติสัมโพชฌงค์) ความระลึกได้ สำนึกพร้อมอยู่ ใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับเรื่อง

๘ คือ รัम्मวิจยะ (รัम्मวิจยสัมโพชฌงค์) ความเพียรธรรม ความสอดส่องสืบค้นธรรม

วิ คือ วิริยะ (วิริยสัมโพชฌงค์) ความเพียร

ปิ คือ ปิติ (ปิติสัมโพชฌงค์) ความอึดใจ

ป คือ ปัสสัทธิ (ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์) ความสงบกายใจ

ส คือ สมาริ (สมาริสัมโพชฌงค์) ความมีใจตั้งมั่น จิตแน่วในอารมณ์

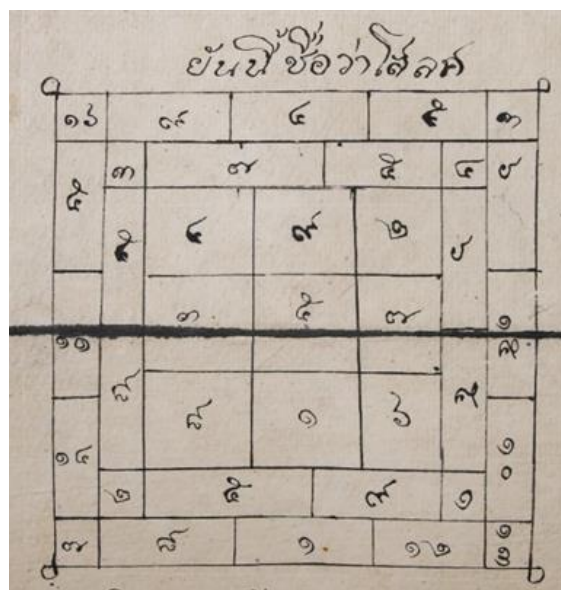
อุ คือ อุเบกขา (อุเบกขาสัมโพชฌงค์) ความมีใจเป็นกลาง เพราะเห็นตามเป็นจริง

เปราะหอม ๔ แฉวน ลงด้วย อิศวาสุ

อิ สวา สุ คือคาถาหัวใจพระรัตนตรัย อักขระอิสวาสุนี้ได้มาจากตัวต้นของบทสรรเสริญ พระพุทธคุณ (อิติปิโสฯ) พระธรรมคุณ (สวากขาโตฯ) พระสังฆคุณ (สุปฏิปันโนฯ) ถือกันว่ามีความพิเศษทางคุ้มครองป้องกันภัยเป็นสิริมงคลยิ่ง

ตัวเลขในยันต์โสฬส

การตัมยาสมุนไพรบางครั้งจะมีการใช้ยันต์เพื่อปิดปากหม้อยาเวลาตัม หรือใช้ยันต์ปิดที่สายสิญจน์ที่ใช้ล้อมกรอบสี่เหลี่ยมบริเวณที่ตัมยาจำนวน 8 ทิศ ยันต์ที่ใช้ปิดปากหม้อตัมยาในที่นี้คือ ยันต์โสฬส และยันต์ปิดสายสิญจน์ 8 ทิศ คือ ยันต์ตรีนิสิงเห (ชักรอกออกจากยันโสฬสอีกที)

ยันต์โสฬส ในตำราโองการมะกรูดแปดกิ่ง

เป็นการใช้ตัวเลขที่กว้างขวางออกไปมากกว่าเดิมที่ใช้เพียงบอกจำนวนนับเท่านั้น ถือเป็นภูมิปัญญาของบรรพชนที่ได้คิดค้นการใช้งานตัวเลขไทยให้หลากหลาย และเหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตของตนได้เป็นอย่างดี

ปล.ข้อเขียนนี้ใช้ทั้งตัวเลขไทย และตัวเลขอารบิก ผสมกันเพื่อความสะดวกในการสื่อความหมายและการใช้งาน ไม่จำเป็นต้องเลือกใช้ตัวเลขชนิดใดชนิดหนึ่งทั้งข้อเขียน

ผู้เขียน

ดอกรัก พยัคศรี

นักวิชาการคลังข้อมูล ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

อ้างอิง

ชยันต์ พิเชียรสุนทร และวิเชียร จีรวงส์. คู่มือเอกลักษณ์กรรมแผนไทยเล่ม ๕ คณาเภสัช.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อัมรินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 3. 2556.